

POHREBNÝ RITUS V STARŠEJ DOBE BRONZOVEJ PRÍKLAD DETSKÝCH POHREBOV Z FRANZHAUSENU I

RENÁTA REZÁKOVÁ

Pohlavie ako dominantný aspekt pohrebných praktík sa nám objavuje už od samotného eneolitu, kedy sa mužské a ženské telá začínajú v hrobe umiestňovať odlišne. Táto schéma pochovávania, ktorá výrazne odlišovala mužov a ženy sa zachovala počas staršej doby bronzovej v niektorých častiach strednej Európy. K významným pohrebiskám, kde práve tuto prax môžeme pozorovať, patrí pohrebisko Franzhausen I nachádzajúce sa v dolnorakúskom údolí Traisen. Archeologický výskum sa na tomto pohrebisku realizoval v rokoch 1981-1983 pod vedením Johannes-a-Wolfganga Neugebauera počas výstavby novej diaľnice, ťažby štrku a scelovania pôdy. Pohrebisko celkovo pozostáva zo 716 pohrebov staršej doby bronzovej z čoho 40% tvoria len hroby subadultných jedincov. Na tomto pohrebisku pohrebný ritus predstavoval skrčenú polohu jedincov v hrobe, pričom ženy boli zásadne pochované na pravej strane tela s jeho značnou orientáciou juh-sever a u mužského pohlavia tomu bolo presne naopak.

“Journal of Archaeological Science” publikoval článok s názvom “ Gendered burial practices of early Bronze Age children align with peptide-based sex identification” (*Rebay-Salisbury et al. 2022*), kde sa jeho hlavná autorka doktorka Rebay-Salisbury zaoberala významom a interpretáciou rodovo podmienených pohrebných praktík, ktoré môžeme pozorovať z hrobových uložení jedincov na lokalite Franzhausen I. Otázke či sa deti v staršej DB pochovávali rovnakým spôsobom na základe ich pohlavia ako je to u dospelých jedincov sa venovalo už množstvo teórií a predčasných záverov, avšak až dnes na túto otázku dokážeme spoľahlivo odpovedať.

Hlavným cieľom a metódou samotného výskumu bolo odobranie 75 vzorkov patriacich pozostalým jedincom vo vekovom rozhraní 0-12 rokov. Tieto vzorky boli odoberané zo zubnej skloviny obsahujúcej izofornu amelogenínu, proteínu tvoriaceho sklovinu, ktorý je viazaný na pohlavné chromozómy. Výber jedincov sa tak preto sústreďoval na osoby s dôkladnejším zachovaním chrupu. Použitie týchto testov malo zabezpečiť presné určenie pohlavia jednotlivých jedincov. Výsledky boli porovnávané s uložením tela a ich následnou orientáciou. 75% z týchto hrobov predstavovalo objekty, ktoré už boli sekundárne narušené. Rozhádzané a premiestnené časti ľudských skeletov v samotných hrobových objektoch nám dokladajú teóriu, že k sekundárnemu narušeniu hrobov došlo v krátkom časovom úseku od samotného pohrebu, tzn. ešte pred úplným rozkladom tela. Samotná miera narušenia hrobov sa od seba navzájom líši, no vo väčšine prípadov sa však jedná o narušenie hornej časti tela, kde sa nachádzali bezpochybné tie najvzácnejšie predmety. Kĺbovo spojené nohy a depoty v podobe keramiky zostávajú takmer vždy v pôvodnej nenarušenej polohe. Preto analýza stranovosti a orientácie tela nie je narušením hrobu takmer nijak ovplyvnená. O tomto prípade sa tak isto zmiňuje článok “Deti na pohrebiskách staršej doby bronzovej” (*Daňová 2012*), ktorý sa zaoberá detskými pohrebmi a poukazuje na postup samotných vykrádačov a ich zámery, ktoré možno spätne zrekonštruovať. Každopádne táto štúdia sa z väčšej časti venuje spoločenskému statusu detí a ich postaveniu v spoločnosti, takže doklad o pochovávaní na základe pohlavia tu nemáme jednoznačne doložený.

Samotný výskum prišiel k záveru, že pohlavie určené na základe peptidov nám poskytlo spoľahlivé výsledky pre 70 jedincov zo 75 subadultných osôb, ktoré prepojovali pohlavie s daným typom uloženia. Päť vzoriek bolo vylúčených, pretože nespĺňovali prah kontroly kvality na to aby mohli byť jednoznačne určené. Výskum tak ukázal, že deti boli až na jednu výnimku pochované rovnakým spôsobom typickým pre mužské alebo ženské pohlavie ako je to u dospelých jedincov. Chlapci a dievčatá boli striktné klasifikovaní ako muži alebo ženy už od narodenia. Tak isto sa zistilo, že uloženie tela na boku do veľkej miery zodpovedá samotnému pohlaviu detí v porovnaní s jeho orientáciou v hrobe, ktorá je častokrát veľmi sporná.

Článok sa vo svojom závere tak isto pozastavil nad otázkou miery dodržiavania pravidiel pochovávania a skúmania výnimiek z týchto pravidiel. Jednu z týchto výnimiek nám predstavuje 5-ročné dievčatko z hrobu 411, ktoré bolo pochované na ľavej strane tela s orientáciou S-J, čo je poloha jednoznačne typická pre mužské pohlavie. Také výnimky v pohrebnom rite nám otvárajú množstvo interpretácií a špekulácií, napríklad, že žena počas svojho života zastávala častejšie mužskú rolu a preto bola následne pochovaná spôsobom typickým pre mužské pohlavie. Niektorí naopak tvrdia, že sa mohlo jednáť o prostú chybu či nedorozumenie. V tomto prípade je nutné si vysvetliť fakt, že archeológovia tradične rozlišujú pohlavie na biologické a kultúrne. V anglickom jazyku na tento rozdiel poukazujú slová “gender” a “sex”, ktoré síce na prvý pohľad predstavujú synonymá ale pri tom obsahujú určitú odlišnosť. Slovo “sex” sa vzťahuje na pohlavie, ktoré je nám určené po narodení na základe pohlavných orgánov s ktorými sme sa narodili. Na druhej strane slovo “gender” je pohlavie prisúdené pri narodení, ale rodové správanie je naučené, praktizované a môže sa meniť počas celého životného cyklu prostredníctvom biologických, sociálnych alebo kultúrnych udalostí (*Agarwall and Wesp 2018*). Jedna z novších teórií, ktorá sa

venuje genderu v archeológii podporuje predstavu, že sa mohlo skutočne jednať o transrodových jedincov. Otvára sa tak možnosť, že niektorí jedinci prijali iné pohlavie ako by naznačovalo ich pôvodne biologické a podľa toho s nimi zaobchádzali ich komunity pri pohrebnom obrade aj napriek ich prísnemu binárnemu pohlaviu idológií. Samotný výskum nám dáva pohľad na otázku aké boli vytýčené hranice medzi mužským a ženským životom a či nám dokážu odhaliť ako spoločnosť zaobchádzala s jednotlivcami, ktorí nezodpovedali normatívnym rodovým očakávaniam. Archeológia tak opäť priniesla nové odpovede ale zároveň nám otvára nové otázky.

Východzí článok:

Rebay-Salisbury, K. - Bortel, P. - Janker, L. - Bas, M. - Pany-Kucera, D. - Salisbury, R. B. - Gerner, C. - Kanz, F. 2022: Gendered burial practices of early Bronze Age children align with peptide-based sex identification: A case study from Franzhausen I, Austria. Journal of Archaeological Science 139, 105549.

Použitá literatúra:

Daňová, K. 2012: Deti na pohrebiskách staršej doby bronzovej / The children on the Bronze age cemeteries. Acta Musei Nationalis Pragae – Historia. Praha: Národní muzeum, 66(3-4), 17-26.

Mandl, K. - Novotny, F. - Teschler-Nicola, M. - Weiss-Krejci, E. 2018: The Corpse in the Early Bronze Age. Results of Histotaphonomic and Archaeothanatological Investigations of Human Remains from the Cemetery of Franzhausen I, Lower Austria. Archaeologia Austriaca 102, 135 – 168.

Agarwal, S. C. - Wesp, J. K. 2017: Exploring Sex and Gender in Bioarchaeology. Albuquerque: University of New Mexico Press.